

ПРОБЛЕМИ МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Бабець І.Г., Сергієнко С.В.

Метою статті є виявлення проблем методології дослідження сталого розвитку та обґрунтування методичних підходів до оцінки сталого розвитку відповідно до критеріїв економічної безпеки. Обґрунтовано сутність сталого розвитку регіону в контексті економічної безпеки; проаналізовано методичні підходи до оцінки рівня сталого розвитку регіону та окреслено напрями їх удосконалення на засадах теорії економічної безпеки. Виявлено невідповідність рейтингових оцінок регіонів України за рівнем сталого розвитку та станом економічної безпеки, що зумовлено проблемами: використання для розрахунку індикаторів абсолютних статистичних показників; застосування експертних оцінок при визначенні вагових коефіцієнтів для розрахунку інтегральних показників за окремими індикаторами та складовими сталого розвитку; оцінка інституціональної складової сталого розвитку на основі експертних оцінок.

Для удосконалення методології дослідження сталого розвитку запропоновано: використання відносних показників для розрахунку індикаторів сталого розвитку з урахуванням критеріїв економічної безпеки; визначення вагових коефіцієнтів за методом головних компонент; оцінка інституціонального складника сталого розвитку з урахуванням показників ефективності реалізації регіональних програм. Результати дослідження дозволяють удосконалити методику оцінки рівня сталого розвитку на регіональному рівні та можуть бути використані для розробки рейтингу регіонів України.

Ключові слова: *методика оцінки, сталий розвиток, економічна безпека, регіон, інтегральний показник, індикатори сталого розвитку*

ПРОБЛЕМЫ МЕТОДОЛОГИИ ИССЛЕДОВАНИЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНА В КОНТЕКСТЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Бабец И.Г., Сергиенко С.В.

Целью статьи является выявление проблем методологии исследования устойчивого развития и обоснование методических подходов к оценке устойчивого развития в соответствии с критериями экономической безопасности. Обосновано сущность устойчивого развития региона в контексте экономической безопасности; проанализированы методические подходы к оценке уровня устойчивого развития региона и определены направления их совершенствования на основе теории экономической безопасности. Виявлено несоответствие рейтинговых оценок регионов Украины по уровню устойчивого развития и состоянию экономической безопасности, что обусловлено такими проблемами: использование для расчета индикаторов абсолютных статистических показателей; применение экспертных оценок при определении весовых коэффициентов для отдельных индикаторов и составляющих устойчивого развития; оценка институциональной составляющей устойчивого развития на основе экспертных оценок.

Для усовершенствования методологии исследования устойчивого развития предложено: использование относительных показателей для расчета

індикаторів устойчивого розвитку з урахуванням критеріїв економічної безпеки; визначення вагових коефіцієнтів по методу головних компонент; оцінка інституціональної складової устойчивого розвитку з урахуванням показників ефективності реалізації регіональних програм. Результати дослідження дозволяють удосконалити методологію оцінки рівня устойчивого розвитку на регіональному рівні і можуть бути використані для розробки рейтингу регіонів України.

Ключові слова: методика оцінки, устойчиве розвиток, економічна безпека, регіон, інтегральний показник, індикатори устойчивого розвитку

PROBLEMS OF METHODOLOGY RESEARCH FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF REGION IN THE CONTEXT OF ECONOMIC SECURITY

Babets I.H., Sergienko S.V.

The purpose of the paper is to identify the problems of sustainable development research methodology and justification of methodological approaches to assessing sustainable development in accordance with the criteria of economic security. The essence of sustainable development in the context of economic security, analyzes the methodological approaches to the assessment of sustainable development and outlines areas of improvement based on the theory of economic security. Inconsistency of ratings regions of Ukraine in terms of sustainable development and economic security, because of the problems is found: the use of indicators to calculate the absolute statistical indicators, the use of expert estimates in determining the weighting coefficients for calculating integral parameters for individual components and indicators of sustainable development, evaluation of the institutional component of sustainable development on the basis of expert opinion.

The survey results can be used to improve the evaluation method of sustainable development at the regional level and develop a ranking of Ukraine regions.

Key words: methods of assessment, sustainable development, economic security, region, integral indicator, indicators of sustainable development

Постановка проблеми. Основою сталого розвитку як на рівні держави, так і на регіональному рівні, є гармонізація економічної, соціальної та екологічної складових. Важливою умовою для забезпечення цього процесу є перехід до «інформаційного» суспільства та знаннєвоорієнтованої економіки, що дозволяє забезпечити економічне зростання в умовах економічного використання обмежених природних ресурсів, покращення екології та досягнення, на цій основі, інтересів соціального розвитку. Поглиблення глобальних проблем цивілізаційного розвитку обумовлюють посилення зовнішніх загроз економічній безпеці і загострення внутрішніх суперечностей на регіональному рівні, що супроводжується посиленням впливу на соціально-економічний розвиток внутрішніх загроз внаслідок невідповідності процесів використання ресурсів та модернізації промисловості, галузевої структури інвестицій та якості інституціонального середовища. Взаємозв'язок та взаємообумовленість економічних, соціальних, екологічних проблем, їх вплив на рівень економічної безпеки регіону актуалізують необхідність удосконалення методології дослідження процесу сталого розвитку з урахуванням критеріїв економічної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У працях вітчизняних та зарубіжних вчених досліджуються проблеми сталого розвитку та покращення його екологічної складової [1]; визначається сутність поняття сталого розвитку [2]; обґрунтовується

методика оцінки сталого розвитку на регіональному рівні та подається рейтинг регіонів України за індексом сталого розвитку [3]; визначається взаємозв'язок процесів забезпечення сталого розвитку та зміцнення економічної безпеки регіону [4, с. 33]; розглядаються інституціональні засоби реалізації концепції сталого розвитку та пропонуються методичні підходи до оцінки рівня сталого розвитку та його моніторингу на локальному та регіональному рівнях [5; 6]; розглядаються напрями розвитку людського капіталу та формування екологічної свідомості як чинників рівноважного розвитку на локальному рівні [7, с. 73-91]. При цьому існуючі підходи до визначення поняття та оцінки рівня сталого розвитку регіонів не враховують критеріїв економічної безпеки, що на нашу думку не дозволяє коректно оцінювати стійкість регіонального розвитку.

Метою статті визначимо виявлення проблем методології дослідження сталого розвитку та обґрунтування методичних підходів до оцінки сталого розвитку з урахуванням критеріїв економічної безпеки. Відповідно до мети окреслимо наступні завдання: обґрунтувати сутність сталого розвитку регіону в контексті економічної безпеки; проаналізувати методичні підходи до оцінки рівня сталого розвитку регіону та окреслити напрями їх удосконалення, базуючись на засадах теорії економічної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження. В науковій літературі сталий розвиток визначають як гармонійний (рівномірний, збалансований) розвиток, процес змін з метою зміцнення нинішнього та майбутнього ресурсного потенціалу для забезпечення належної якості життя людей, при якому узгоджуються: експлуатація природних ресурсів, галузева структура інвестицій, орієнтація науково-технічного розвитку, розвиток особистості; інституціональне середовище [1, с. 7].

Вчені відзначають неточність українського перекладу англійського терміну «sustainable development», ґрунтуючись на алогічності поєднання «сталості», яка передбачає рівновагу, та «розвитку», який можливий за умови виходу системи із рівноважного стану [1, с. 7; 2, с. 362].

Застосовуючи системний підхід, обґрунтуємо правомірність застосування терміну «сталий розвиток» для соціально-економічної системи, яка характеризується взаємозалежністю елементів системи; наявністю взаємовідношень між елементами системи, міцніших за зв'язки з елементами інших, зовнішніх систем; інтеграційними (системними) властивостями, притаманними цілісній системі, а не жодному з її елементів окремо.

Будь-яка економічна підсистема є відкритою і обов'язково взаємодіє з іншими подібними відкритими економічними системами. Вказані властивості системи забезпечують трансформацію її структури у випадку зміни, видалення чи введення окремих елементів або порушення взаємозв'язків між ними. Тобто, адекватна реакція на зміни зовнішнього середовища, здатність не лише адаптуватися до змінних умов взаємодії з іншими системами, а й перетворювати загрози на можливості розвитку є передумовою переходу системи до вищого рівня ефективності функціонування.

Відповідно, розвиток системи характеризується переходом від одного рівноважного стану до іншого - якісно вищого, при якому відбувається покращення якісних характеристик певних елементів, зміцнення взаємозв'язків між елементами системи та елементами інших систем. Отже, сталий розвиток з позицій системного підходу будемо розглядати як процес системного перетворення, перехід до нової структури об'єкта, що забезпечує якісно новий, більш високий рівень ефективності використання ресурсного потенціалу системи. Згідно такого підходу, сталий розвиток асоціюється з переходом кількісних змін в якісні, а соціально-економічна система характеризується зміною одного якісного стану іншим.

Актуальність проблеми зміцнення економічної безпеки зумовлена необхідністю

забезпечення стабільності розвитку в умовах обмежених ресурсів регіонів, під дією несприятливих чинників глобального середовища. Саме тому розглянемо регіональну компоненту економічної безпеки держави та її взаємозв'язок з концепцією сталого розвитку. Російські вчені визначають економічну безпеку регіону як стан сукупності умов і факторів, що характеризують стабільність, стійкість і можливість поступального розвитку в межах його інтеграції у національну економіку [4, с. 28–29]. Д. Буркальцева під економічною безпекою регіону розуміє такий стан економіки, що дає змогу забезпечити сталий соціально-економічний розвиток і базується на таких засадах: економічна незалежність, стійкість і стабільність розвитку, здатність до саморозвитку і прогресу [9, с. 175].

Отже, економічна безпека на регіональному рівні розглядається як стан економіки регіону в певний момент часу та як сукупність таких властивостей регіональної економічної системи, які забезпечують стабільний соціально-економічний розвиток та досягнення інтересів регіону в межах національної економіки. Враховуючи аспекти сталого розвитку можна сказати, що економічна безпека регіону - це його сталий розвиток, який сприяє подальшому вдосконаленню соціально-економічної та екологічної сфер і узгоджується із загальнонаціональними інтересами, та має дієвий, ефективний механізм виявлення і протистояння зовнішнім та внутрішнім загрозам.

Як і процес забезпечення сталого розвитку, зміцнення економічної безпеки регіону передбачає якісні зміни в усіх ресурсних складниках структури процесу (виробництва продукції і послуг, інвестування і фінансування, розробки і впровадження інновацій, зовнішньої торгівлі, державного управління), що впливають на економічний розвиток і стан безпеки. Відповідно, незадовільний стан, погіршення чи недосягнення необхідного рівня розвитку окремих складників соціально-економічної системи унеможливають виконання стратегічних завдань і досягнення інтересів регіону. Таким чином, економічна безпека регіону може розглядатися як послідовна зміна станів економічної системи, що характеризують його здатність протистояти внутрішнім і зовнішнім дестабілізуючим чинникам з метою забезпечення реалізації інтересів регіону на основі ефективного використання конкурентних переваг.

Розглянувши визначення категорій «сталий розвиток» та «економічна безпека» регіону, перейдемо до аналізу методичних підходів до оцінки стану регіону за цими показниками. Згідно з метрикою для вимірювання процесів сталого розвитку сталий розвиток оцінюється за допомогою відповідного індексу (Isd) в просторі трьох вимірів: економічного (Iec), екологічного (Ie) та соціально-інституціонального (Is). Цей індекс є вектором, норма якого визначає рівень сталого розвитку, а його просторове положення в системі координат характеризує міру «гармонійності» цього розвитку (ступінь гармонізації сталого розвитку – G) [3, с. 6-7].

Зупинимось детальніше на особливостях оцінки економічної складової сталого розвитку регіону, яка здійснюється за допомогою індексу конкурентоспроможності, який визначається за категоріями політики «Базові потреби» та «Підприємницька діяльність» і включає відповідно такі ключові параметри:

- 1) валовий регіональний продукт (ВРП) на одну особу, обсяг промислової продукції, продукція сільського господарства, введення в експлуатацію житла, діяльність підприємств сфери послуг, виробництво електроенергії, довжина автомобільних доріг загального користування, довжина залізничних колій загального користування;

- 2) вартість основних засобів, ступінь зносу основних засобів, обсяги експорту товарів і послуг, обсяги імпорту товарів і послуг, обсяги реалізованої продукції малими підприємствами, кількість суб'єктів ЄДРПОУ, оборот роздрібною торгівлі, кількість малих підприємств, кредиторська заборгованість, дебіторська

заборгованість.

Серед усієї множини показників, лише індикатори «ВРП на одну особу» та «ступінь зносу основних засобів» є відносними показниками. Всі решта показників є абсолютними, які виражають розмір (обсяг) кількісних ознак досліджуваних явищ у певних одиницях виміру. У зв'язку з цим рейтинг регіонів України за рівнем сталого розвитку не можна вважати коректним.

Також слід зауважити, що показники, які дозволяють оцінити розвинені фактори конкурентоспроможності регіону, зокрема науково-технічний потенціал, винесені в окрему групу індикаторів категорії політики «Інноваційно-інвестиційні можливості» для визначення індексу інноваційно-кадрового потенціалу. Але істотним недоліком методології розрахунку цієї складової індексу сталого розвитку також залишається застосування не відносних, а абсолютних показників.

Застосування саме відносних показників для розрахунку інтегрального індексу є важливим, що підтверджується розрахунками рівня сталого розвитку для воєводств Польщі у праці Я. Короля. Методологічною основою цього дослідження також є оцінка економічної, соціальної та екологічної складових, але для їх характеристики використовуються відносні показники, наприклад, для оцінки науково-технічної складової: витрати на інноваційну діяльність у промисловості у розрахунку на одного мешканця, витрати на науково-дослідну діяльність у розрахунку на одного мешканця [6, s.85-86]. У той час, як при складанні рейтингу регіонів України для оцінки рівня інноваційності використовувалися такі показники: обсяг інноваційної продукції (тис. грн), освоєння нових видів продукції у промисловості (одиниць), впровадження прогресивних технологічних процесів у промисловості (одиниць) [3, с. 33].

Іншою, не менш вагомою, проблемою існуючої методики розрахунку інтегрального показника сталого розвитку регіону є «визначення вагового коефіцієнта за кожним параметром на основі обсягів надходжень у грошовому виразі від тієї чи іншої сфери діяльності» та застосування «для індикатора принципу Парето (співвідношення 20:80) або 1:1:3 залежно від важливості та кількості складових» [3, с. 18]. При цьому, незважаючи на те, що значення розрахункових вагових коефіцієнтів за грошовим виразом відображають певний дисбаланс за категоріями політики («Базові потреби» - 27,0%; «Підприємницька діяльність» – 57,5%; «Ринок праці» – 13,0%; «Інноваційно-інвестиційні можливості» – 2,5%), автори методики оцінки рівня сталого розвитку регіонів України вважають зазначені категорії політики однаково важливими для розвитку адміністративно-територіальної одиниці, а тому приймають для всіх категорій політики однакові вагові коефіцієнти. Такий підхід, на нашу думку, спотворює результати розрахунків та висновки щодо міжрегіональних порівнянь, оскільки в різних регіонах вплив ключових чинників соціально-економічного розвитку може істотно відрізнятись.

Для оцінки рівня економічної безпеки регіонів України можна застосувати модифіковану методику, яка базується на методиці розрахунку економічної безпеки держави. На регіональному рівні методика оцінки рівня економічної безпеки відрізняється від методики, що застосовується на макрорівні, переліком індикаторів, який містить показники розвитку регіону за сферами життєдіяльності (інвестиційна, зовнішньоекономічна, науково-технологічна, виробнича, фінансова, енергетична, екологічна, соціальна). Також важливою відмінністю, як було показано у [10], є застосування підходу до нормування фактичних показників, що передбачає використання у якості нормувального значення максимального (для показника-стимулятора безпеки) чи мінімального (для показника-дестимулятора безпеки) значення статистичного показника, вибраного серед усіх регіонів України за досліджуваний період. Інтегральний показник для кожної складової економічної безпеки для регіону розраховується за методикою, аналогічною розрахункам на рівні держави [11], як сума добутоків нормалізованих значень індикаторів на їх вагові

коефіцієнти у рік t . При цьому, вагові коефіцієнти визначаються не на основі експертних оцінок, а з використанням моделі головних компонент програми «Статистика» у модулі «Факторний аналіз», що дозволяє мінімізувати суб'єктивність оцінювання рівня економічної безпеки.

Таким чином, оцінка економічної безпеки регіону здійснюється з урахуванням концептуальних принципів сталого розвитку і враховує не лише економічні складові, а й соціальну та екологічну. При цьому, нами виявлені істотні недоліки у існуючих методичних підходах до оцінки рівня сталого розвитку регіону. Відповідно, результати розрахунку рівня сталого розвитку за результатами досліджень фахівців Світового центру даних [8] та нашої оцінки стану економічної безпеки регіонів України у 2012 р. відрізняються (рис. 1, 2).

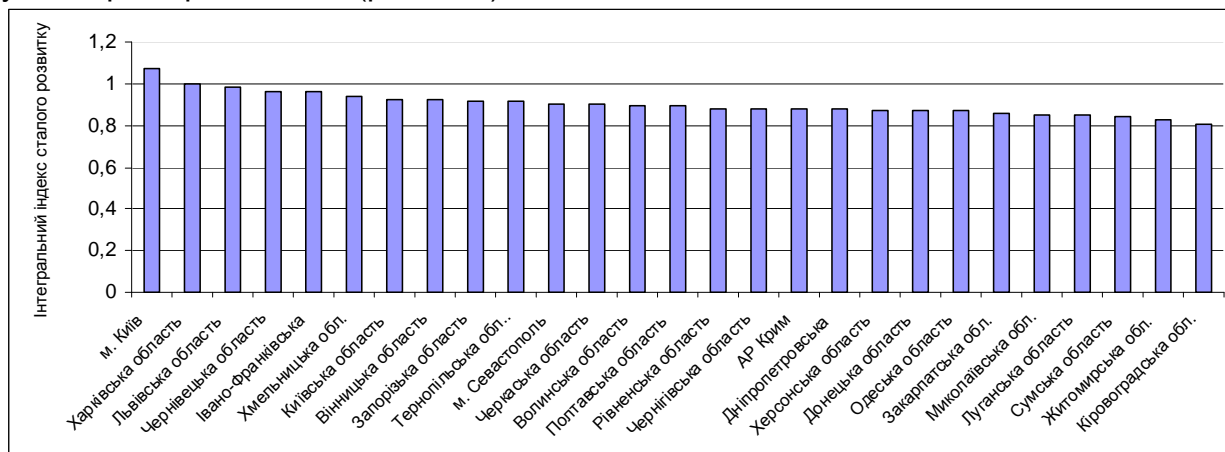

Рис. 1. Рейтинг регіонів України за рівнем сталого розвитку у 2012 р.
Складено за: [8]

Як видно з рис. 1, за оцінками Світового центру даних у 2011-2012 рр. перше місце у рейтингу регіонів України посідає місто Київ - значення індексу сталого розвитку становить 1,073. Такий стан у столиці забезпечується першою позицією за компонентою якості життя, зокрема за економічним виміром спостерігається високий рейтинг головних категорій політики - за всіма м. Київ посідає перше місце [8]. Відзначимо економічні складові, значення яких у м. Києві є найбільшими в Україні: валовий регіональний продукт на одну особу, діяльність підприємств сфери послуг, вартість основних засобів, обсяги реалізації продукції малими підприємствами, обсяги експорту та імпорту, кількість суб'єктів господарювання, оборот роздрібної торгівлі, кількість малих підприємств, рівень попиту на робочу силу, середньомісячна заробітна плата, наявний дохід і витрати на одну особу і окремі параметри категорії політики «Інноваційно-інвестиційна діяльність».

Зауважимо, що м. Київ за індексом екологічного виміру опинився на 26 місці рейтингу регіонів України, щороку погіршуючи свою позицію, і, таким чином, належить до регіонів з низькою екологічною сталістю. Столиця знаходиться на 6 місці у рейтингу за соціально-інституціональним виміром сталого розвитку. Розташування Києва за категоріями політики є досить контрастним: так, місто займає перші позиції за «Розвитком людського потенціалу» і «Суспільством, заснованим на знаннях», а останнє місце за категорією політики «Інституціональний розвиток» [8].

Проте, перше місце м. Києва, незважаючи на певні визначені нами недоліки методики розрахунку інтегрального індексу сталого розвитку і побудови рейтингу регіонів України, певною мірою узгоджується з його другим місцем у рейтингу регіонів за інтегральним показником економічної безпеки (рис. 2) та значенням цього показника, яке знаходиться в межах оптимальних значень. Для інших регіонів результати їх розміщення в цих рейтингах істотно відрізняються.

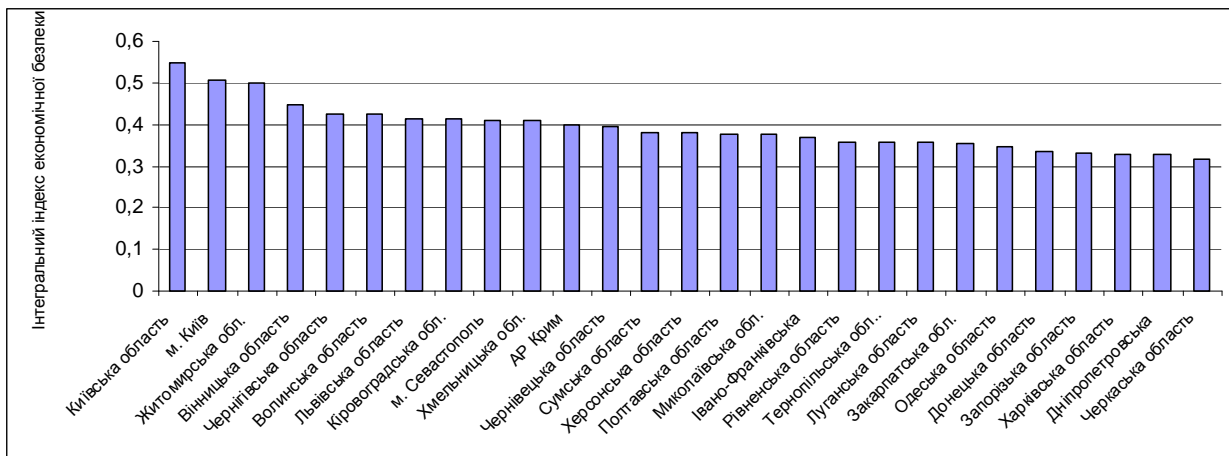

Рис. 2. Рейтинг регіонів України за рівнем економічної безпеки у 2012 р.
Розрахунки авторів

Так, за нашими розрахунками Житомирська область, яка за інтегральним показником економічної безпеки (0,499) знаходиться на третьому місці в групі регіонів з оптимальним значенням цього показника (поряд з Київською областю та м. Києвом), за інтегральним індексом сталого розвитку (0,829) посідає передостаннє місце в рейтингу сталого розвитку регіонів України, складеному фахівцями Світового центру даних. Для Львівської, Чернівецької, Івано-Франківської, Хмельницької областей, які посідають провідні місця в рейтингу регіонів України за індексом сталого розвитку, інтегральний показник економічної безпеки знаходиться в межах нижніх порогових значень і становив відповідно: 0,413; 0,396; 0,368; 0,408. Крім цього, низка регіонів з досить високими значеннями індексу сталого розвитку, зокрема, Харківська область (1,001), Запорізька область (0,920), Тернопільська область (0,915), Черкаська область (0,900), за нашими розрахунками знаходяться в групі регіонів з нижнім граничним станом економічної безпеки та значенням інтегрального показника, меншим за 0,368.

Таким чином, порівняння рейтингів регіонів України за рівнем сталого розвитку та станом економічної безпеки дозволило виявити певні розбіжності у рейтингових місцях низки адміністративно-територіальних одиниць. На нашу думку це зумовлено використанням переважно абсолютних значень показників для розрахунку інтегральних індексів економічного, екологічного, соціально-інституціонального вимірів. Цей недолік пропонуємо усунути за рахунок застосування відносних показників, аналогічно методиці оцінки рівня економічної безпеки. Для прикладу запропонуємо уточнені параметри для розрахунку індикаторів економічного виміру сталого розвитку регіону (табл. 1).

Як видно з таблиці 1, ми залишили незмінними відносні показники, які використовуються в існуючій методиці оцінки економічного виміру сталого розвитку. При цьому, абсолютні показники ми замінили відносними, використовуючи систему індикаторів Методики розрахунку рівня економічної безпеки України та враховуючи можливості визначення окремих індикаторів промислової та сільськогосподарської сфери, нематеріальної сфери, транспортної інфраструктури, малого бізнесу, споживчого ринку, заборгованості та інших виходячи із наявної статистичної бази за регіонами України.

Зауважимо, що важливою умовою забезпечення сталого розвитку є побудова нової економіки, основаної на знаннях. Тому, окремі групи індикаторів сталого розвитку доцільно доповнити показниками наукомісткості, зокрема:

- виробничі можливості: частка обсягів високотехнологічних галузей у загальних обсягах реалізованої продукції промисловості;

Таблиця 1

Індикатори економічного виміру сталого розвитку регіону та їх уточнені параметри

Методика оцінки сталого розвитку згідно [3]				Уточнені параметри		
Індекс	Категорія політики	Сфери реалізації, індикатор	Ключові параметри			
Індекс конкурентоспроможності	Базові потреби	Валовий національний продукт	Валовий регіональний продукт на одну особу			
		Промислова і сільськогосподарська сфера	Обсяг промислової продукції	Випуск промислової продукції, в рік на 1 особу		
			Продукція сільського господарства	Виробництво продукції сільського господарства, в рік на 1 особу		
			Введення в експлуатацію житла	Індекс прийняття в експлуатацію житла, % до попереднього року		
		Нематеріальна сфера	Діяльність підприємств сфери послуг	Обсяг реалізованих послуг, в рік на 1 особу		
			Виробництво електроенергії	Виробництво електроенергії, в рік на одну особу		
		Транспортна інфраструктура	Довжина автомобільних доріг загального користування	Щільність автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям, км на 1000 км² території		
			Довжина залізничних колій загального користування	Щільність залізничних колій загального користування, км на 1000 км² території		
		Підприємницька діяльність	Виробничі можливості	Вартість основних засобів	Частка у промисловому виробництві продукції високотехнологічних галузей, %	
				Ступінь зносу основних засобів		
	Міжнародне торговельне співробітництво		Обсяги експорту товарів і послуг	Рівень відкритості економіки регіону, %		
			Обсяги імпорту товарів і послуг	Коефіцієнт покриття імпорту експортом		
	Малий бізнес		Обсяги реалізованої продукції малими підприємствами	Обсяги реалізованої продукції малими підприємствами в рік на 1 особу		
			Кількість суб'єктів ЄДРПОУ	Рентабельність операційної діяльності підприємств, %		
	Споживчий ринок		Оборот роздрібної торгівлі	Темпи зміна обороту роздрібної торгівлі, % до попереднього року		
			Кількість малих підприємств	Частка малих і середніх підприємств в загальній кількості суб'єктів господарювання, %		
	Заборгованість		Кредиторська заборгованість	Частка підприємств, які одержали прибуток, у загальній кількості підприємств, %		
			Дебіторська заборгованість			
	Індекс інноваційно-кадрового потенціалу	Ринок праці	Ефективність ринку праці	Попит на робочу силу	Відношення попиту на робочу силу до кількості безробітних, %	
				Середньорічна чисельність найманих працівників		
Можливості ринку праці			Середньомісячна заробітна плата	Відношення середньої зарплати до прожиткового мінімуму, %		
			Чисельність наявного населення	Підвищено кваліфікацію працівників, % до облікової кількості штатних працівників		
Дохідно-витратний баланс			Доход населення у розрахунку на одну особу			
			Витрати населення у розрахунку на одну особу			
Інноваційно-інвестиційні можливості		Наукова діяльність	Внутрішні поточні витрати на наукові і науково-технічні роботи	Відношення видатків державного бюджету на науку у ВРП, %		
			Подано заявок на видачу охоронних документів	Коефіцієнт винахідницької активності		
		Рівень інноваційності	Обсяг інноваційної продукції	Частка інноваційної продукції у загальних обсягах реалізованої продукції промисловості, %		
			Освоєння нових видів продукції у промисловості	Індекс зміни активності освоєння нових видів продукції, %		
			Впровадження прогресивних технологічних процесів у промисловості	Відношення кількості впроваджених об'єктів промислової власності до зареєстрованих, %		
			Інвестиційні можливості	Прямі інвестиції в регіон	Відношення чистого приросту прямих іноземних інвестицій до ВРП, %	
		Прямі інвестиції з регіону		Частка прямих іноземних інвестицій у загальному обсязі інвестицій, %		
		Капітальні інвестиції	Відношення інвестицій в основний капітал до ВРП, %			

- міжнародне торговельне співробітництво: частка високотехнологічної продукції в експорті (імпорті); частка відправленої на експорт інноваційної продукції у загальних обсягах реалізованої інноваційної продукції, нової для ринку; коефіцієнт технологічної залежності (відношення імпорту та експорту високотехнологічних товарів);

- інвестиційні можливості: частка інвестицій у високотехнологічні галузі промисловості в загальних обсягах інвестицій в основний капітал; частка інвестицій у високотехнологічні галузі промисловості в загальних обсягах прямих іноземних інвестицій.

Методологія виміру сталого розвитку передбачає розрахунок відповідного індексу в просторі трьох вимірів: економічного, екологічного, соціально-інституціонального. При цьому, дослідження інституціонального розвитку здійснюється переважно в соціальному аспекті, а його рівень оцінюється з урахуванням показників політичної свідомості громадян, впливу релігійних інституцій та ефективності державної влади [3, с. 6]. Проте, інституціоналізація сталого розвитку повинна передбачати удосконалення нормативно-правового регулювання та організаційного забезпечення оптимізації соціальної, економічної та екологічної складових регіону.

Забезпечення економічної безпеки регіону з урахуванням принципів сталого розвитку і гармонійного поєднання економічної, соціальної та екологічної складових, узгодження регіональних та національних інтересів можливе лише за умови формування ефективного інституціонального середовища як на макро-, так і на мезорівні системної ієрархії управління. Саме тому можна вважати інституціональну складову базовою для забезпечення реалізації концепції сталого розвитку в регіоні та в державі загалом.

Удосконалення інституціонального складника повинно відбуватися з урахуванням вимог побудови інноваційної економіки, яка за рахунок запровадження новітніх технологій дозволяє ефективніше використовувати наявний ресурсний потенціал регіону, зменшуючи навантаження на екологію, та забезпечує вищий рівень життя населення в регіоні. Отже, ефективні інституції можна вважати основою такого економічного розвитку, який забезпечує належний рівень екології та високу якість життя в регіоні. Тому інституціональна складова повинна розглядатися як окремий вимір сталого розвитку регіону з урахуванням її впливу на економічну, екологічну та соціальну сфери життєдіяльності.

Для оцінювання інституціональної складової сталого розвитку регіону пропонуємо використовувати показники ефективності реалізації регіональних програм, які стосуються соціального, інноваційного, екологічного, інвестиційного, промислового розвитку та участі регіону в міжнародному співробітництві. До уваги повинні братися показники ефективності: аналіз коштів і користі (cost-benefit), що базується на розрахунку відношення ефекту від реалізації програми до витрат на її реалізацію в грошових одиницях; аналіз коштів і результативності (cost-effectiveness) як розрахунок ефектів, виражених у фізичних та вартісних показниках [12, с. 63-64]; аналіз ступеня реалізації стратегічних цілей програми, при якому визначається, на скільки відсотків досягнуто значення контрольних показників.

Висновки. Теоретико-методологічне порівняння сутнісних характеристик категорій «сталий розвиток» та «економічна безпека» на регіональному рівні дозволяють стверджувати про взаємоубовленість та взаємозалежність цих понять. Сталий розвиток регіону можливий лише за умови відповідності ключових його індикаторів критеріям економічної безпеки. Забезпечення економічної безпеки передбачає досягнення певного оптимального стану соціально-економічної системи регіону, який характеризується відносною сталістю економічних, соціальних та екологічних параметрів. Відповідно, для регіонів з високим індексом сталого розвитку має бути характерний стан економічної безпеки, наближений до оптимального.

В результаті дослідження існуючих методологічних підходів до оцінки рівня сталого розвитку регіону було виявлено низку проблем, які обумовлюють певну неточність рейтингових оцінок регіонів України та їх невідповідність характеристикам регіонів за станом економічної безпеки. Основними недоліками на нашу думку є:

використання для розрахунку індикаторів та оцінки категорій політики абсолютних показників, що не дозволяє провести якісний аналіз процесу сталого розвитку та коректні міжрегіональні порівняння; використання експертних оцінок при визначенні вагових коефіцієнтів для окремих індикаторів, категорій політики та складових сталого розвитку при розрахунку відповідних інтегральних показників; комплексна оцінка соціально-інституціональної складової сталого розвитку з акцентом в інституціональній складовій на експертних оцінках політичної свідомості громадян, впливу релігійних інституцій та ефективності державної влади.

Усунення зазначених проблем методології дослідження сталого розвитку, на нашу думку, можливе за рахунок поєднання методичних підходів до оцінки інтегральних показників сталого розвитку з методикою розрахунку рівня економічної безпеки регіону. Такий підхід ґрунтується на взаємозв'язку сталого розвитку та економічної безпеки як соціально-економічних категорій. Відповідно, доцільно модифікувати систему індикаторів сталого розвитку відносними показниками з урахуванням критеріїв економічної безпеки. При цьому, для визначення вагових коефіцієнтів, які визначають внесок кожного індикатора в інтегральний показник економічної, екологічної, соціальної, інституціональної складових та їх внеску в інтегральний індекс сталого розвитку регіону, повинен застосовуватися метод головних компонент, аналогічно методиці розрахунку рівня економічної безпеки. Також необхідно удосконалити методику оцінки інституціонального середовища як окремої складової сталого розвитку, для оцінки якої доцільно застосувати показники ефективності та результативності реалізації комплексних регіональних програм та програм в конкретних сферах життєдіяльності.

Серед перспективних напрямів подальших досліджень виокремимо найбільш цікаві: подальша розробка системи індикаторів інституціонального складника сталого розвитку, яка б дозволяла адекватно оцінити ефективність інституційного забезпечення економічної, соціальної та екологічної сфер; розрахунок інтегрального індексу сталого розвитку з урахуванням запропонованих у цій статті підходів та складання відповідного рейтингу регіонів України.

Список використаних джерел

1. Зеркалов Д.В. Проблеми екології сталого розвитку: Монографія / Д.В. Зеркалов. – К.: Основа, 2013. – 430 с.
2. Мельник Л.Г. Поняття про сталий розвиток / Л.Г. Мельник // Основи стійкого розвитку. – Суми: Університетська книга, 2007. – С. 411-442.
3. Сталый розвиток регіонів України [Текст] / науковий керівник М.З. Згуровський. – К.: НТУУ «КПІ», 2009. – 197 с.
4. Криворотов В.В. Экономическая безопасность государства и регионов: учеб. пособ. / В.В. Криворотов, А.В. Калина, Н.Д. Эриашвили. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2011. – 351 с.
5. Zrównoważony rozwój na poziomie lokalnym i regionalnym: teoria i praktyka / red. A.Rzeńca, M. Burchard-Dziubińska. – Łódź: Uniwersytet Łódzki, 2010. – 360 s.
6. Korol J. Ocena zrównoważonego rozwoju regionalnego w Polsce w latach 1998-2005 / J. Korol // Gospodarka narodowa. – 2008. – № 7-8.- s. 81-98.
7. Czerna-Grygiel J. Uwarunkowania zrównoważonego rozwoju społeczności lokalnej / J. Czerna-Grygiel // Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich: Wybrane aspekty społeczne / red. B.Kryk. – Szczecin: Uniwersytet Szczeciński, 2010. – 209 s.
8. Профілі регіонів України зі сталого розвитку 2012 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wdc.org.ua/uk/services/ukraine-sd>.
9. Буркальцева Д.Д. Інституціональне забезпечення економічної безпеки України: монографія / Д.Д.Буркальцева. – К.: Знання України, 2012. – 347 с.

10.Бабець І.Г. Теоретико-методичні підходи до оцінки економічної безпеки інтеррегіонального співробітництва / І.Г.Бабець // Науковий вісник Чернівецького національного університету: Зб. наук. праць. Вип. 623-626. Економіка. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2012. – С. 299-305.

11.Наказ Міністерства економіки України від 02 березня 2007 р. № 60 «Про затвердження методики розрахунку рівня економічної безпеки України» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.expert-ua.info/>.

12. Ewaluacja ex-post: Teoria i praktyka badawcza / pod red. A. Haber. - Warszawa: Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, 2007. – 209 s.

References

1. Zerkalov D.V. Problemy` ekologiyi stalogo rozvy`tku: Monografiya / D.V. Zerkalov. – K.: Osnova, 2013. – 430 s.

2. Mel`ny`k L.G. Ponyattya pro staly`j rozvy`tok / L.G. Mel`ny`k // Osnovy` stijkogo rozvy`tku. – Sumy`: Universty`ts`ka kny`ga, 2007. – S. 411-442.

3. Staly`j rozvy`tok regioniv Ukrayiny` [Tekst] / naukovy`j kerivny`k M.Z. Zgurovs`ky`j. – K.: NTUU «KPI», 2009. – 197 s.

4. Kry`vorotov V.V. Ekonomy`cheskaya bezopasnost` gosudarstva y` regy`onov: ucheb. posob. / V.V. Kry`vorotov, A.V. Kaly`na, N.D. Ery`ashvy`ly`. – M.: YuNY`TY`-DANA, 2011. – 351 s.

5. Zrównoważony rozwój na poziomie lokalnym i regionalnym: teoria i praktyka / red. A.Rzeńca, M. Burchard-Dziubińska. – Łódź: Uniwersytet Łódzki, 2010. – 360 s.

6. Korol J. Ocena zrównoważonego rozwoju regionalnego w Polsce w latach 1998-2005 / J. Korol // Gospodarka narodowa. – 2008. – № 7-8.- s. 81-98.

7. Czerna-Grygiel J. Uwarunkowania zrownoważonego rozwoju społeczności lokalnej / J. Czerna-Grygiel // Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich: Wybrane aspekty społeczne / red. B.Kryk. – Szczecin: Uniwersytet Szczeciński, 2010. – 209 s.

8. Profili regioniv Ukrayiny` zi stalogo rozvy`tku 2012 // [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: <http://wdc.org.ua/uk/services/ukraine-sd>.

9. Burka`ceva D.D. Insty`tucional`ne zabezpechennya ekonomichnoyi bezpeky` Ukrayiny`: monografiya / D.D.Burka`ceva. – K.: Znannya Ukrayiny`, 2012. – 347 s.

10.Babecz` I.G. Teorety`ko-metody`chni pidxody` do ocinky` ekonomichnoyi bezpeky` interregional`nogo spivrobitny`cztva / I.G.Babecz` // Naukovy`j visny`k Chernivec`-kogo nacional`nogo unversy`tetu: Zb. nauk. prac`. Vy`p. 623-626. Ekonomika. – Chernivci: Chernivec`ky`j nacz. un-t, 2012. – S. 299-305.

11.Nakaz Ministerstva ekonomiky` Ukrayiny` vid 02 bereznia 2007 r. # 60 «Pro zatverdzhennya metody`ky` rozrachunku rivnya ekonomichnoyi bezpeky` Ukrayiny`» // [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: <http://www.expert-ua.info/>.

12. Ewaluacja ex-post: Teoria i praktyka badawcza / pod red. A. Haber. - Warszawa: Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, 2007. – 209 s.

ДАНІ ПРО АВТОРІВ

Бабець Ірина Георгіївна, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри економіки та економічної безпеки

Львівський державний університет внутрішніх справ

вул. Кривоноса 1, м. Львів, 79000, Україна

e-mail: irina.babets@yandex.ru

Сергієнко Світлана Валентинівна, студентка магістратури «Управління фінансово-економічною безпекою»

Львівський державний університет внутрішніх справ

вул. Кривоноса 1, м. Львів, 79000, Україна

e-mail: svsveto4ka@rambler.ru

ДАННЫЕ ОБ АВТОРАХ

Бабец Ирина Георгиевна, доктор экономических наук, доцент, профессор кафедры экономики и экономической безопасности

Львовский государственный университет внутренних дел

ул. Кривоноса, 1, г. Львов, 79000, Украина

e-mail: irina.babets@yandex.ru

Сергиенко Светлана Валентиновна, студентка магистратуры «Управление финансово-экономической безопасностью»

Львовский государственный университет внутренних дел

ул. Кривоноса, 1, г. Львов, 79000, Украина

e-mail: svsveto4ka@rambler.ru

DATA ABOUT THE AUTHORS

Babets Irina Georgiivna, Ph.D. in Economical Science, Associate Professor, Department of Economics and Economic Security

Lviv State University of Internal Affairs

1, Krivonos street, Lviv, 79000, Ukraine

e-mail: irina.babets@yandex.ru

Sergienko Svetlana Valentynivna, student of magistrates «Financial and Economic Security»

Lviv State University of Internal Affairs

1, Krivonos street, Lviv, 79000, Ukraine

e-mail: svsveto4ka@rambler.ru